

К. О. ЛЕБЕДЄВА

асистент

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

СУТНІСНО-ЗМІСТОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ВНУТРІШНІХ РЕСУРСІВ СТУДЕНТІВ РАДІОТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті на основі аналізу наукової літератури розкрито сутність і зміст внутрішніх ресурсів студентів радіотехнічних спеціальностей. Автором розкрито сутність понять “ресурс”, “потенціал”, “сутнісні сили”, “можливість”, “потенція”, “потенційні можливості особистості”. Проаналізовано можливості переходу потенційних можливостей студента в актуальне.

Ключові слова: студент, вищий технічний навчальний заклад, радіотехнічні спеціальності, внутрішні ресурси, потенціал, сутнісні сили, потенційні можливості.

Однією з основних тенденцій розвитку сучасного суспільства є підвищення вимог до якісних характеристик функціонування соціальних систем. Серед найважливіших із них необхідно відзначити освітні системи в цілому і систему підготовки фахівців із вищою професійною освітою зокрема [3; 6]. Це пов'язано, передусім, із переходом України до ринкової економіки, світовими інтеграційними процесами і бурхливим розвитком науково-технічного прогресу в галузі радіозв'язку, електроніки й інформаційних технологій. З огляду на це, набувають особливої актуальності проблеми інженерної освіти, адже від складу, кваліфікації інженерного корпусу такої країни, як Україна безпосередньо залежать її економічне становище, безпека, авторитет на міжнародній арені. Пріоритетності в таких умовах набуває завдання формування професійної компетентності майбутніх фахівців радіотехнічних спеціальностей відповідно до сучасних вимог.

В останні десятиліття вища професійна освіта, орієнтуючись на розкриття внутрішніх ресурсів особистості, робить акценти в процесі освоєння професійних знань і умінь на особистісний розвиток майбутнього фахівця.

У контексті розв'язання зазначеної проблеми актуальності набувають праці вчених, у яких досліджуються питання підвищення ефективності сучасної професійної освіти (С. Архангельський, В. Андрущенко, Н. Бордовська, М. Боришевський, С. Гончаренко, І. Зязюн, Р. Гуревич, В. Євдокимов, О. Коваленко, В. Кремень, Н. Кузьміна, В. Кудін, В. Лозова, О. Попова, І. Прокопенко, А. Реан, О. Романовський, С. Сисоєва, А. Троцько та інші). Специфіка професійної діяльності та змісту фахової підготовки майбутніх інженерів розкривається у працях І. Васильєва, В. Жураковського, С. Даньшевої, О. Ігнатюк, О. Коломієць, М. Лазарева, А. Мелеценка, Н. Підбуцької, О. Пономарьова, О. Романовського, А. Слободянюк, Л. Товажнянського, М. Фоміної, Є. Чугунової та інших учених.

Наукові пошуки з проблеми ресурсного підходу здійснено в таких основних напрямках: теоретичні питання щодо суті ресурсів розвитку суб'єкта та їх видів (Р. Акбашева, Б. Гершунський, О. Кондаков, В. Лозова, М. Поташник, Т. Шамова, І. Якиманська та інші); формування духовного, творчого потенціалу особистості (К. Абульханова-Славська, Л. Буєва, Г. Гегель, С. Гончарено, І. Зязюн, М. Мамардашвілі, А. Маслоу, В. Моляко, Я. Пономарьов, К. Роджерс, Л. Сохань, О. Чаплигін та інші); зв'язок розвитку потенційних можливостей і самовдосконалення особистості, досягнення "акме" у процесі професійної підготовки (Б. Ананьєв, І. Бех, А. Деркач, О. Ігнатюк, М. Каган, Л. Коган, С. Микитюк, Л. Рибалко, Т. Рогова, В. Сластьонін, М. Сітнікова, А. Хуторський та інші); розвиток професійних компетенцій на основі ресурсного підходу (Ю. Ібрагім, В. Краєвський, Д. Леонт'єв, А. Маркова, В. Михайличенко, О. Романовський, М. Сітнікова, В. Слободчиков, О. Соболева та інші).

Проте, як дає підстави свідчити аналіз наукової літератури, проблема внутрішніх ресурсів майбутніх інженерів радіотехнічних спеціальностей, використання зазначених ресурсів для підвищення їхньої професійної компетентності досліджено недостатньо.

Мета статті – на основі аналізу наукової літератури розкрити сутність і зміст внутрішніх ресурсів студентів вищого технічного навчального закладу, проаналізувати можливості переходу потенційних можливостей студента в актуальне.

Основою особистісного розвитку у процесі оволодіння професією, його внутрішньою опорою є ресурси. В широкому розумінні ресурси – це те, що є значущим для людини і допомагає їй реалізовуватися у професійній діяльності [9], усе те, що їй належить, зокрема, її риси характеру, здібності, цінності тощо [5].

У дослідженні дотримуємось ємного і змістовного визначення поняття "ресурс" (від франц. *ressource* – допоміжний засіб), запропонованого С. Микитюком, який розглядає цей термін як сукупність об'єктивно існуючих умов, засобів, необхідних для реалізації конкретних дій, які забезпечують ефективність навчання, виховання та саморозвитку особистості [7].

Із погляду ресурсного підходу у психолого-педагогічній науці учені розрізняють два класи ресурсів: *особистісні* (внутрішні або психологічні) та *середовищні* (зовнішні або соціальні). Вивчення наукових праць (З. Аллаяров, Б. Гершунський, Ю. Ібрагім, С. Микитюк та інші) дає можливість до зовнішніх ресурсів віднести: *матеріально-технічні* (об'єкти навколишнього світу, що певною мірою впливають на діяльність суб'єкта); *інформаційні* (узагальнений досвід людства в усному та письмовому вигляді, віртуальна інформація: комп'ютерні технології, доступ до них); *стимулювальні* (моральне та матеріальне заохочення, покарання, формування позитивної мотивації, зовнішнє оцінювання діяльності, самооцінювання тощо); *комунікативно-психологічні* (особливості умов спілкування й організації міжособистісної взаємодії, емоційно-психологічних клімат у

колективі, його згуртованість, провідний стиль спілкування тощо); *організаційно-управлінські* (система управління навчальним процесом, послідовність вимог викладачів до студентів, якість складеного розкладу тощо) [4, с. 48; 7, с. 13].

На відміну від зовнішніх ресурсів *внутрішні* зумовлюють унікальність людини, вони є джерелом її розвитку, персоналізації. У системі внутрішніх (індивідуальних) можливостей особистості вчені виділяють такі підсистеми: *біогенетичні*, пов'язані зі спадковістю; *фізіологічні* (стан здоров'я, особливості будови організму, фізична витривалість, вік, стать тощо); *індивідуально-психологічні* (рівень інтелектуального розвитку, емоційно-вольової сфери тощо) [7]. Отже, внутрішні ресурси є індивідуальним надбанням особистості, зумовлюють її унікальність і джерело розвитку.

У понятійному апараті разом із поняттям “ресурс” стосовно особистості, уживаються такі близькі поняття, як: “потенціал”, “сутнісні сили”, “можливість”, “потенція”, “потенційні можливості особистості”.

У філософії поняття “*потенціал*” пов'язується, насамперед, із категоріями *можливості* та *дійсності*, які як модальні характеристики буття відтворюють не тільки вірогідність, тенденцію становлення, але й стали реальність. Діалектика взаємного переходу зазначених феноменів полягає в тому, що можливість, виникаючи в рамках дійсності як одна з її потенцій, репрезентує майбутнє в сьогоденні і, перетворюючись на дійсність, породжує нові можливості. Перехід можливості в реальність є процесом актуалізації *потенції*, тобто можливості, яка не діє, але здатна стати реальністю за певних умов і при наявності певних ресурсів.

Близьким за змістом до понять “потенціал”, “ресурс” є поняття “*сутнісні сили*”, яке вчені розуміють як складну квінтесенцію, основу індивідуального та соціального, що включає в себе здібності, інтереси, соціальний досвід, знання, уміння, навички, інтенції (наміри, мета, спрямованість свідомості, волі, почуття на певний предмет) і можливості особистості (Д. Леонт'єв, С. Микитюк, М. Сітнікова та інші). Сутнісні сили відбивають свідомість, несвідомість, перехідний стан, тобто є запасом того, чим людина може скористатися в стандартних і нестандартних ситуаціях [7, с. 14].

Існування певних ресурсів зумовлює наявність можливостей особистості, які при певних сприятливих умовах переростають у потенціал.

Потенціал (від лат. *potentia* – сила) означає ступінь потужності в будь-якому відношенні, сукупність усіх засобів, можливостей, необхідних для певної діяльності [2].

Виходячи з вищезазначеного, потенціал студента вищого навчального закладу можна схарактеризувати як внутрішню силу, яка дає можливість кожному студенту реалізувати свої потреби у здобутті нових знань, умінь і навичок у вищому навчальному закладі.

Отже, погоджуємося з Ю. Ібрагим, яка дійшла висновку, що “потенціал” правомірно розглядати як внутрішню структуру особистості, оскільки

ки потенціал можна порівняти з певними прихованими параметрами, які визначають конкретні особливості поведінки та діяльності людини, які тим самим підводять особистість до самовдосконалення, самореалізації, а через те до самопізнання та саморозуміння і, як результат, до саморозвитку [4, с.41].

У педагогічній науці вживається ще один термін “реальні навчальні можливості”, який своїм змістом наближений до поняття “ресурсні можливості”. Так, Ю. Бабанський визначав “реальні навчальні можливості” як сукупність психологічних, фізіологічних і моральних потенцій особистості, а також зовнішніх умов, які опосередковуються нею та у єдності забезпечують успішність здійснення навчальної діяльності [1].

Розвиток ресурсів особистості відбувається у *процесі самореалізації*. Людина як біосоціальна істота інтеріоризує із середовища суспільні відносини, які накладаються на її природні задатки та потенції. Ресурси у такий спосіб поповнюються, відновлюються. Частина з них реалізується постійно або частково, певною мірою, тобто виступає як актуальне особистості. Інша частина ресурсів перебуває в нереалізованому стані, тобто в потенційному стані, і до того ж залягає в людині у формі двох пластів. Один із них є як запас незадіяного і “Я” про нього не знає, а інший – “Я” знає, але спеціально приховує, тобто резерв потенціалу. Потенційне людини може переходити в актуальне за різних обставин. Такі обставини можуть бути суб’єктивними – студент прагне змін, реалізації прихованих ресурсів, а також об’єктивними – як цього потребує фахова підготовка [8].

Перехід у студента від потенційного до актуального можна вважати прогресивними змінами, бо розширюються можливості професійної самореалізації, і майбутній фахівець може більш повно розкритися.

Водночас, як слушно зазначає Л. Рибалко, реалізовані ресурси особистості в разі незатребуваності можуть переходити до резервного стану. Деякою мірою це сприяє регресу, тобто сповільненню, а з часом зникаючому, розвитку потенційних можливостей людини. Результатом розвитку особистості студента є новоутворення, які виникають у процесі самореалізації, тобто у процесі суб’єктивізації й об’єктивізації (або інтеріоризації й екстеріоризації) сутнісних сил [8]. Отже, новоутворення доповнюють ресурси майбутнього фахівця, змінюючи її, а також апробуються в освітньому середовищі.

На підставі аналізу наукової літератури (О. Леонт'єв, М. Каган, В. Лозова, О. Попова та інші) можна стверджувати, що особистісний потенціал і сама особистість розвивається в діяльності. Сукупність психічних властивостей, якостей суб’єкта у своїй цілісності, єдності, організована для виконання функцій конкретної діяльності отримала назву психологічної системи діяльності. Недорозвинення окремих елементів психологічної системи діяльності може призвести до порушення діяльності або зниження адаптації до діяльності, яка виконується [9].

Специфіка професійної діяльності інженера-радіотехніка передбачає реалізацію компетентних дій, теоретичних знань, умінь, професійно-

особистісних якостей, що, у свою чергу, залежатиме від якості підготовки майбутніх інженерів та особистісного ресурсу, який необхідно розвивати в освітньому середовищі вищого технічного навчального закладу (ВТНЗ).

Серед особистісних якостей, що складають основу професійного ресурсу майбутнього інженера, як показали наші дослідження, можна виділити такі: рівень життєстійкості, що дозволяє долати професійні труднощі й отримувати новий життєвий досвід, емоційна стабільність, адаптивність, мотивація досягнення успіху, прийняття інших, активна життєва позиція тощо.

Як свідчать дані проведеного нами пілотажного дослідження, більшість студентів радіотехнічних спеціальностей мають високі або середні показники життєстійкості, мотивації досягнення успіху, соціально-психологічної адаптації, що дозволяє їм успішно адаптуватися до нових соціальних умов, зокрема до навчання у ВТНЗ і входження в професійне середовище. Проте лише 20,2 % використовують власні ресурси повною мірою. Водночас зафіксовано досить значну кількість студентів (30 % з 258 респондентів), що характеризується такими особистісними особливостями, які пов'язані з низьким рівнем життєстійкості, мотивацією уникнення невдач і низьким рівнем соціально-психологічної адаптації. Таких студентів ми зарахували до групи ризику, що вимагає додаткової розвиваючої роботи з актуалізації особистісного ресурсу, приведення його у стан готовності до важких навчальних і професійних ситуацій.

Висновки. Цілеспрямована, спеціально організована система підготовки майбутніх інженерів радіотехнічних спеціальностей на базі ресурсного підходу має бути спрямованою на використання тих резервів, які б давали змогу вийти на забезпечення більш високого рівня професійної компетентності й стати передумовою успішності їхньої навчально-пізнавальної діяльності, сприяючи всебічному розвитку потенціалів студентів, що, у свою чергу, впливає на особистісне та професійне самовдосконалення й самореалізацію майбутнього фахівця. Студенти сучасних ВТНЗ не часто і неповною мірою використовують власні потенційні можливості. Тож необхідно створювати умови, які б позитивно впливали на розвиток ресурсів студентів як майбутніх фахівців. У цьому ми бачимо завдання подальшого дослідження.

Список використаної літератури

1. Бабанский Ю. К. Рациональная организация учебной деятельности / Юрий Константинович Бабанский. – М. : Знание, 1981. – 96 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови ВТС СУН / [Голов.ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпінь, ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.
3. Зайцева Е. М. Формирование информационной компетентности студентов радиотехнических специальностей / Е. М. Зайцева // Вестник ИжГТУ. – 2007. – № 2. – С. 71–74.
4. Ібрагім Ю. С. Формування культури розумової праці студентів вищих педагогічних навчальних закладів у процесі навчання: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Ібрагім Юлія Сергіївна – Х., 2010. – 235 с.

5. Маркин В. Н. Акмеологический принцип развития и самоорганизации человека как парадигма развития социума / В. Н. Маркин // Мир психологии. – 2011. – № 4. – С. 251–259.
6. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Знание, 1996. – 312 с.
7. Микитюк С. О. Теоретико-методичні засади ресурсного підходу до професійної підготовки майбутнього вчителя : спец. 13.00.04 □Теорія і методика професійної освіти”/ С. О. Микитюк. – Х., 2013. – 40 с.
8. Рибалко Л. С. Акмеологічні засоби професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя: дис.. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Рибалко Людмила Сергіївна. – Х., 2008. – 457с.
9. Соболева Е. В. Анализ личностного ресурса студентов-первокурсников психологических специальностей // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.science-education.ru/118-14405>
10. Физиологические и психологические основы научной организации труда. – М. : Профиздат, 1970. – 232с. – С. 50□64.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2015.

Лебедева Е. О. Сущностно-содержательная характеристика внутренних ресурсов студентов радиотехнических специальностей

В статье на основе анализа научной литературы раскрыта суть и содержание внутренних ресурсов студентов радиотехнических специальностей. Автором раскрыта суть понятий “ресурс”, “потенциал”, “сущностные силы”, “возможность”, “потенция”, “потенциальные возможности” личности. Проанализированы условия перехода потенциальных возможностей студента в актуальное.

Ключевые слова: студент, высшее техническое учебное заведение, радиотехнические специальности, внутренние ресурсы, потенциал, сущностные силы, потенциальные возможности.

Lebedieva K. Essential Intentional Characteristics of Internal Resources of Students of Radio Engineering Specialties

In the article on the basis of analysis of scientific literature was revealed the essence and the content of internal resources of students of higher technical educational institutions. The author revealed the essence of the notions “resource”, “potential”, “essential strength,” “opportunity,” “potency”, “potential possibilities” of personality. The possibilities of moving of student’s potential possibilities in actual have been analyzed. It is proved that purposeful, specifically organized system of training of future engineers of radio engineering specialties on the basis of the resource approach should be focused on the usage of the reserves, which would give an opportunity to enter the higher level of professional competence and become a prerequisite for the success of their educational-cognitive activity, contributing to the full development of the potentials of students, which, in turn, affects personal and professional self-improvement and self-realization of future specialists. Students of modern higher technical educational institutions do not often and not fully use their potential possibilities. Therefore, it is necessary to create conditions that would positively affect the development of students as future professionals.

Key words: student, higher technical educational institution, radio engineering specialties, internal resources, potential, essential strength, potential possibilities.